

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ.

Περὶ τοῦ ἀποστολικοῦ πατρὸς Ἑρμᾶ καὶ
τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

§. 1. Βιογραφία.

Ὁ ἀποστολικὸς πατὴρ Ἑρμᾶς ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων πατέρων τῆς ἐκκλησίας μνημονεύεται, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου Παύλου προσαγορεύεται εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν [α]. Πρέπει δὲ νὰ διακριθῇ ὁ Ἑρμᾶς οὗτος ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου Ἑρμού, ὡς σαφῶς διαστέλλει αὐτὸν καὶ ὁ ἀπόστολος, τιθέμενος μεταξὺ τῶν δύο τούτων τὸν Πατρόβαν. Τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι κατήγετο ἀπὸ γενεᾶς ἑλληνικῆς· φαίνεται ὅμως, ὅτι διέτριβεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥώμην [β]. Πολλοὶ διατείνονται, ὅτι ὁ Ἑρμᾶς ἦτο πρεσβύτερος· ἀλλ', ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἔχομεν ἀποχρῶσαν τούτου ἀπόδειξιν, ἀκολουθοῦμεν τὴν κοινὴν γνώμην, ἣτις θέλει αὐτὸν λαϊκὸν, καὶ πιθανολογεῖ τούτο ἐντεῦθεν, ὅτι μέχρι τινὸς ἔζη βίον, ξένον τῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδαγμάτων· διότι ὁμολογεῖ αὐτὸς, ὅτι περιέπεσε πολλάκις εἰς ἁμαρτήματα, καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν κατηγορεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ

α) 15. 14. "ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφοὺς."

β) Herm. Pastor. lib. I. vision. I. c. I. "qui enutriverat me, vendidit quandam puellam Romae . . . exacto autem tempore, aliquo, lavari eam in flumine Tiberi vidi."

ὅτι ἠπάτησε πολλοὺς, ὑποκρινόμενος καὶ ψευδόμενος [α].
 "Ὅτι ὁ Ἑρμᾶς παρεδόθη εἰς ἄγγελον, διὰ τὴν μετανοήσῃ
 κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ὡριγένης
 [β]. καὶ ὁ ἄγγελος ἐφάνη εἰς αὐτὸν, ἐνδεδυμένος ἔνδυμα
 ποιμενικόν, πήραν ἀπὸ τῶν ὤμων κρεμαμένην ἔχων, καὶ
 κρατῶν εἰς τὴν χεῖρα ῥάβδον [γ]. παρὰ τούτου ἐδιδάχθη
 ὁ Ἑρμᾶς τὰς ἐντολὰς, τὰς ὁποίας γράφει εἰς τὰ συγγράμ-
 ματα αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην φέρουν καὶ αὐτὰ τὸ
 ὄνομα τοῦ Ποιμένου [Pastor]. Ὁ δὲ Ἑρμᾶς ὅχι μό-
 νον ἐφύλαξε πιστῶς τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου διαταχθέντα [δ],
 ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλους ἐκήρυξε κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ ἀγγέ-
 λου τὴν μετάνοιαν, καὶ διὰ τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ἐπή-
 γαγε μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν [ε]. Ὁ μὲν και-
 ρὸς τοῦ θανάτου τοῦ Ἑρμᾶ ἀγνοεῖται· τοῦτο δὲ μόνον εἶναι
 γνωστὸν, ὅτι ἔζη ἀκόμη περὶ τὸ 95 σωτήριον ἔτος, μικρὸν
 πρὸ τοῦ Δομιτιανείου διωγμοῦ, ἐπισκοποῦντος τὴν ῥωμαϊ-
 κὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνε-
 χείρισεν ἀντίγραφον τῶν ὁπτασιῶν αὐτοῦ, διὰ τὴν τὸ δια-
 κοινώσῃ εἰς τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας [ς].

§. 2. Συγγράμματα.

"Ολοι οἱ ἀρχαῖοι ὁμολογοῦν, ὅτι τὸ βιβλίον, τὸ ἐπιγρα-
 φόμενον Ποιμήν, εἶναι γνήσιον σύγγραμμα τοῦ ἀποστο-
 λικοῦ πατρὸς Ἑρμᾶ· οὕτως ὁ Ὡριγένης διδάσκει, ὅτι ὁ
 Ἑρμᾶς οὗτος εἶναι συγγραφεὺς τῆς βίβλου, τῆς ἐπικα-
 καλουμένης Ποιμήν, τὴν ὁποίαν νομίζει ὠφελιμωτώ-
 την καὶ θεόπνευστον [ς]. ὡσαύτως καὶ ὁ Εὐσέβιος Παμ-

α) Past. lib. I. c. 3.

β) Εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. τοῦ Παύλου ἐπιστολ. σελ. 630.

γ) Past. lib. 2. in prologo.

δ) Past. lih. III. c. 10.

ε) Past. ibidem.

ς) Past. lib. I. c. 2.

ζ) Orig. explan. in ep. ad Rcm. XVI, 14. "quae scriptura
 „ valde mihi utilis videtur, et ut divinitus inspirata."

φίλου [α], ὁ Ἱερωνυμος [β], ὁ Τερτυλλιανὸς [γ], καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς [δ]. Ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ποιμένου δὲν εἶναι ὁ Ἑρμῆς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ πάπα Πίου τοῦ α', τοῦ παπεύσαντος τὸ 142 ἔτος, ὥς τινες νομίζουν· καθότι οἱ ἀρχαῖοι, ὕσσοι μνημονεύουν τοῦ συγγραφέως τοῦ Ποιμένου, ὀνομάζον αὐτὸν πάντοτε Ἑρμᾶν, καὶ οὐδέποτε Ἑρμῆν. Πρὸς δὲ τούτοις ὁ Ἑρμῆς οὗτος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ πάπα Πίου, καὶ ὅστις λέγεται, ὅτι ἔγραψεν ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ, δὲν εἶναι βέβαια ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου ἐμνήσθη ὁ ἀπόστολος Παῦλος πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν· μήτε νήπιον ἐδύνατο νὰ ᾔῃαι τότε οὗτος, ὅτε τὸν ἀσπάζεται ὁ Παῦλος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισήμων τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πιστῶν [ε]. Ἀλλ' ἐκ τῶν νεωτέρων κριτικῶν τινες θέλουν ν' ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον, καὶ ν' ἀποδώσωσι τὸν Ποιμένα ὅχι εἰς τὸν Ἑρμᾶν,

α) Ἐκκλ. ἱστορ. 3, 3. " ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος ἐν ταῖς ἐπὶ τέλει προσήρσεσι τῆς πρὸς Ῥωμαίους, μνήμην πεποιήται μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἑρμᾶ, οὗ φασιν ὑπάρχειν τὸ τοῦ Ποιμένου βιβλίον. "

β) In catal. c. 10. " Hermam, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit (XVI. 14.), asserunt auctorem esse libri, qui appellatur Pastor, et apud quasdam Graeciae ecclesias, etiam publice legitur. Revera utilis liber, multique de eo scriptorum veterum usurpaverunt testimonia; sed apud Latinos paene ignotus est. "

γ) De orat. 12. " nisi si Hermas ille, cujus scriptura fere, Pastor inscribitur. "

δ) Στρωματ. 1. 29. §. 181. " θείως ποίνυν ἡ δύναμις ἡ τῷ Ἑρμᾷ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα, τὰ ὁράματά φησι καὶ τὰ ἀποκαλύμματα. " -- καὶ, στρωματ. 2, 1. §. 3. " φησὶ γὰρ ἐν τῷ ὁράματι τῷ Ἑρμᾷ ἡ δύναμις ἡ φανεῖσα· ὃ ἐὰν ἐνδέχεται σοι ἀποκαλυφθῆναι, ἀποκαλυφθήσεται. " -- καὶ στρωματ. 1, 17. παράγ. 85. " λέγει δὲ καὶ ὁ Ποιμὴν ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας τῷ Ἑρμᾷ περὶ τοῦ ψευδοπροφήτου. "

ε) Πρὸς Ῥωμ. ις. 14.

ἀλλ' εἰς τὸν προειρημένον Ἑρμῆν οὕτως ὁ Μοσχέμιος [α], πρὸς ὑποστήριξιν ταύτης τῆς γνώμης, φέρει μαρτυρίαν ἐκ τινος ποιήματος τοῦ Ψευδοτερτυλλιανοῦ [β], καὶ ἄλλην ἀκόμη ἐκ τινος τεμυχίου, τὸ ὁποῖον ἐκ χιλίων σχεδὸν ἐτῶν χειρογράφου τινὸς τῶν Μεδιολάνων εἰς φῶς ἐξέδωκεν ὁ Μουρατόριος [γ]. Διὰ τῶν δύο τούτων μαρτυριῶν ἀποκλείεται ἄρα τὸ βιβλίον ἐκ τῆς τάξεως τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀποστολικῶν πατέρων, καὶ ἀποδίδεται εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ πάπα Πίου· ἀλλ' ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν πρὸς ταύτας λόγους ἰσχυροὺς. Καὶ πρῶτον μὲν σημειοῦμεν, ὅτι ἐκάτερος συγγραφεὺς, ὅστις ποτὲ ἂν ἦναι τῶν δύο μνημονευθεισῶν μαρτυριῶν ὁ συγγραφεὺς, ἀποκαλεῖ αὐτὸν ὄχι Ἑρμῆν, ἀλλὰ Ἑρμᾶν· ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἰερωνύμου πληροφορούμεθα, ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Ποιμένου μεταξὺ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἐν μέρει γνωστὸν, καὶ ἀνεγινώσκετο ἐπ' ἐκκλησίας· εἰς δὲ τοὺς Λατίνους ἦτο

α) Mosheim, καθηγητὴς ποτε τῆς θεολογίας χρηματίσας εἰς τὸ πανδιδακτήριον τῆς Γοτίγγης· ἀποθῶν τὸ 1755.

β) Pseudo-Tertullian. carmen contra Marcionitas, lib. 3. c. 9. p. 366. ed. Venet. Opp. Tert., ὅπου ἀναγινώσκωμεν τοὺς ἐξῆς στίχους·

“ Jamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
 „ Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater
 „ Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus. ”

Ἰδὲ Mosheimii Comment. de rebus Christianor. ante Constantin. Magnum, p. 163. sq.

γ) Muratori Antiquitates Italicae medii aevi, Tom. III, p. 753. “ Pastorem vero nuperrime temporibus nostris in urbe Romae,
 „ ma Herma conscripsit, sedente in cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo, fratre ejus . . . Et ideo legi eum quidem
 „ oportet, se publicare vero in ecclesia populo, aequae inter prophetas completum numero, neque inter apostolos in finem
 „ temporum potest. ”

παντάπασιν ἄγνωστον [α]. πῶς λοιπὸν ἐμπορεῖ νὰ ᾔηται τοῦτο ἀληθές, ἂν τὸ βιβλίον ἐγράφετο ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ῥώμης, καὶ μάλιστα λατινιστί; Τρίτον ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐκ συμφώνου λέγουν, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἑρμᾶ συνεγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ ἑλληνιστί, καὶ ὅτι ἀπωλέσθη μὲν, πλὴν ὀλίγων τινῶν τεμαρχίων, τὸ ἑλληνικὸν αὐτοῦ κείμενον· διεσώθη δὲ μόνον ἡ ἀρχαία λατινικὴ μετάφρασις. Τέταρτον δὲ καὶ τελευταῖον· εὐκόλον πρᾶγμα εἶναι καὶ πιθανόν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον τοῦ Ἑρμᾶ ἔγινε γνωστὸν εἰς τοὺς Λατίνους κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ ὀνόματος κατὰ λάθος ἀπεδόθη τότε εἰς τὸν Ἑρμῆν, ζῶντα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν.

Ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἑρμᾶ ἐτιμᾶτο πολὺ, καὶ μέγα κῦρος ἀνεγνωρίζετο εἰς αὐτὸ, καὶ πολλὰ κίς συγκατηριθμεῖτο εἰς τὰ κανονικὰ βιβλία τῶν θείων Γραφῶν ὑπὸ πολλῶν τῶν ἀρχαίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἀνατολικῆς, μᾶς διδάσκουν αἱ μαρτυρίαι τοῦ Εἰρηναίου [β], τοῦ Ἰριγένου, [γ], καὶ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως [δ]. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς χρόνων, οἱ

α) In catalog. c. 10. "apud quasdam Graeciae ecclesias etiam „ publice legitur; . . . seq apud Latinos paene ignotus est. "

β) Advers. haeres. 4, 37. " bene ergo pronuntiavit scriptura, „ quae dicit; primo omnium crede, quoniam unus est Deus, qui „ omnia constituit et consummavit, et fecit ex eo, quod non erat, „ ut essent omnia omnium capax, et qui a nemine capiatur. "-- Παρβλ. Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστορ. 5, 8. " οὐ μόνον δὲ οἶδεν (ὁ Εἰρηναῖος), „ ἀλλὰ καὶ ἀποδέχεται τὴν τοῦ Ποιμένου γραφὴν, λέγων· καλῶς οὖν „ εἶπεν ἡ γραφή, ἡ λέγουσα· πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν „ ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας, καὶ τὰ ἐξῆς. "

γ) Περὶ ἀρχῶν 2, 1. " ut autem ex scripturarum auctoritate „ haec ita se habere docemus, audi, quomodo Machabaeorum „ libris, etc . . . Sed et in libro Pastoris in primo mandato ita „ ait; primum omnium crede, quia unus est Deus. "

δ) Στρωματ. 1, 29. παράγ. 181.

ον ἐπὶ τοῦ Εὐσεβίου, πολλοὶ κατέτασσαν τὸν Ποιμένα μετὰ τῶν βιβλίων τῆς ἁγίας Γραφῆς [α]. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὅστις ὀνομάζει τὸν Ποιμένα βιβλίον ὠφελιμώτατον, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ θεία διδασκαλία καὶ ἡ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστις συνδιαλέγονται μεθ' ἡμῶν, καὶ μᾶς διδάσκουν, ἀναφέρει αὐτὸ μετὰ τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως, καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου, ὡς ἂν τὸ κῦρος ὅλων τούτων ἤθελεν εἶσθαι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (β). Κατὰ τοῦτο ἐμimήθη τὸν μέγαν Ἀθανάσιον καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος, ὅστις φέρει εἰς μαρτυρίαν τὸν Ποιμένα μετὰ τῶν προφητειῶν τοῦ Δανιήλ (γ). Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς Ἀθανάσιος (δ), καὶ ὁ Ἱερώνυμος (ε), καὶ ὁ Ρουφίνος (ς), ἀποδίδουν εἰς αὐτὸν τὴν τάξιν ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν τίθεται τὸ βιβλίον τῆς Σοφίας τοῦ Σολωμῶντος, τῆς Σοφίας τοῦ Σεिरὰχ, τὸ βιβλίον τῆς Ἑσθῆρ, τῆς Ἰουδῆθ, τοῦ Τωβίου, καὶ τῶν Μακκαβαίων· καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι θαυμαστὸν, ὅτι ὁ Ποιμὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους κώδικας τῶν θείων Γραφῶν εὐρίσκεται συνηριθμημένος μετὰ τῶν βιβλίων τούτων. Περὶ τοῦ κύρους δὲ τοῦ Ποιμένος πληροφορούμεθα πρὸς τούτοις παρὰ τοῦ Εὐσεβίου, ἱστοροῦντος, ὅτι ἀνεγινώσκετο δημοσίᾳ εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὡς ὠφελιμώτατον εἰς τὸ νὰ διδάξῃ τὰ πρῶτα σοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως [ς]. Ἀλλὰ, ὅσον μεγάλης

α) Εὐσέβ. ἐκκλ. ἱστορ. 3, 3. “Ἰστέον, ὡς καὶ τοῦτο τὸ τοῦ Ποιμένος βιβλίον πρὸς μὲν τινῶν ἀντιλέλεκται, δι' οὓς οὐκ ἂν ἐν ὁμολογούμενοις τεθείη· ὑφ' ἐτέρων δὲ ἀναγκαιότατον οἷς μάλιστα δεῖ σοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται.” — Παρβλ. πρὸς ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου περὶ τούτου γραφέντα, ἐν Ἑκατονταετηρδ. παράγ. 280. “ἀλλὰ φέρονται καὶ τινες, οἱ τὴν συγγραφὴν ταύτην ταῖς κανονικαῖς βίβλοις ἐναρίθμιον ἔταξαν.”

β) Περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ λόγ. Τόμ. I. σελ. 55.

γ) Περὶ θείων ὀνομάτων. κεφ. δ'.

δ) Ἐπιστολ. περὶ τοῦ πάσχα, σελ. 39 καὶ 40.

ε) In prologo Galeato.

ς) Comment. in Symbol. Apostolor.

ζ) Εὐσεβ. αὐτόθι. “ὑφ' ἐτέρων δὲ ἀναγκαιότατον οἷς μάλιστα δεῖ

ὑπολήψεως ἂν ἀπέλαυε τὸ βιβλίον τοῦ Ποιμένος παρὰ τῶν εἰρημένων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τινων ὁμως παλιν ἀπερρίπτετο καὶ ἐπολεμεῖτο· οὕτω, διὰ τὰ παραλείψωμεν τὸν Τερτυλλιανόν, ὅστις κατεφρόνησε τὸ σύγγραμμα, ἀφοῦ μετέβη εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μοντανιστῶν (α), ἀναφέροντες τὸν Ἱερώνυμον, ἀποκλείοντα αὐτὸ τῶν κανονικῶν Γραφῶν [β], καὶ τὸν πάπαν Γελάσιον, ὅστις τὸ συναριθμεῖ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀποκρύφων [γ].

“Οτε ὁ συγγραφεὺς ἔγραφε τὰς ὁράσεις αὐτοῦ, φαίνεται, ὅτι διέτριβεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅχι μακρὰν τῆς πόλεως Ῥώμης (δ)· καὶ τὴν μὲν πρώτην ἔγραψε παρὰ τὸν Τίβεριν, τὴν δὲ δευτέραν, ἀπερχόμενος εἰς τὸν ἀγρὸν, τὸν ἀπὸ τῆς Καμπανίας ὁδοῦ δέκα σταδίου ἀπέχοντα· τὴν δὲ τρίτην, εἰς τὸ ὄρος τῆς Ἀρκαδίας. “Οτι δὲ τὸ σύγγραμμα τοῦτο ἐγράφη κατὰ πρῶτον ἑλληνιστὶ, οὐδεὶς πλέον ἀμφιβάλλει· διότι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως τοῦ λατινικοῦ κειμένου γίνεται δῆλον, ὅτι μεθνηρμηνεύθη ἀπὸ φράσεως ἑλληνικῆς, καὶ διότι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἱερωνύμου ὁ Ἑρμᾶς ἦτο γνωστός εἰς τοὺς Ἕλληνας μᾶλλον, ἢ εἰς τοὺς Λατίνους εἰ-

„ στοιχειώσεως εἰσαγωγικῆς, κέκριται· ὁθεν ἤδη καὶ ἐν ἐκκλησίαις ἴσμεν „ αὐτὸ δεδημοσιευμένον. ”

α) Tertullian. de pudicitia, c. 10. “ Deus bonus est; suis, non „ ethnicis, sinum subjicit secunda te poenitentia excipiet; eris „ iterum de moeche christianus. Haec tu mihi benignissime Dei „ interpres! sed cederem tibi, si scriptura Pastoris, que sola moe- „ chos amat, divino instrumento meruisset incidi, si non ab om- „ ni concilio, ecclesiarum, etiam vestrarum, inter apocrypha, „ et falsa judicaretur. ”

β) In prolog. Caleato. “ igitur Sapientia, quae vulgo Salo- „ monis inscribitur, et Jesu filii Sirach liber, et Judit, et Tobia- „ as, et Pastor, non sunt in canone. ”

γ) Conc. Rom. sub Celasio. “ liber, qui appellatur Pastoris, „ apocryphus. ”

δ) Past. I. c. I.

ε) In catalog. c. 10.

* *Ἄν δὲ καὶ ἀπωλέσθῃ τὸ κείμενον τοῦ Ἑρμᾶ, σώζεται ὅμως ὁλόκληρος καὶ ἀκεραία ἡ λατινικὴ μετάφρασις, τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς μένει παντάπασιν ἄδελος· ἀλλ' ὅστις ἂν ἤθελεν εἰσθαι οὗτος, ἡ μετάφρασις αὐτοῦ ἀποδεικνύεται ἀρχαιοτάτη, ὥς εὐχρηστος ἤδη οὖσα εἰς τὴν Ἀφρικανὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Τερτυλλιανοῦ [α]. Ἄν ἐξετάσωμεν δὲ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἔγραψεν ὁ Ἑρμᾶς τὸν Ποιμένα, δὲν θέλομεν δυνηθῇ νὰ τὸν προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς· ἀναγινώσκοντες ὅμως μετὰ προσοχῆς, θέλομεν ἀπαντήσῃ διδόμενά τινα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐμποροῦμεν νὰ εἰκάσωμεν μετὰ πιθανότητος, ὅτι ἐγράφη περὶ τὸ ἐννενηκοστὸν ἔννατον ἔτος. Καὶ πρῶτον μὲν παρατηροῦμεν, ὅτι ὁ Ἑρμᾶς ἔγραψεν ἐπὶ τῆς ἐπισκοπῆς Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου [β]. ὁ δὲ Κλήμης ἐπεσκόπησε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν περὶ τὸ τέλος τῆς ἀ. ἐκατονταετηρίδος· ἔπειτα δὲ φαίνεται ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπων εἰς τινα διωγμὸν, ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἀνθρώπων, ὑπομεινάντων διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου διαφόρους τιμωρίας, τὰ ἄγρια θηρία, τὰς μαστιγώσεις, τὰ δεσμωτήρια, τοὺς σταυροὺς [γ], καὶ ὅταν μακαρίξῃ τοὺς ὑποστάντας τὴν ἐπελθοῦσαν μεγάλην κατὰ θλίψιν [δ]. Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων ἐκφράσεων ὑπαινίττεται ἴσως ὁ συγγραφεὺς διὰ μὲν τῆς πρώτης τὸν ἐπὶ τοῦ Νέρωνος διωγμὸν· διὰ δὲ τῆς δευτέρας, τὸν ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ, ὅστις ἤρχισε τὸ 95 ἔτος, ὅτε ἦτον ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης ὁ Κλήμης.*

Περὶ δὲ τοῦ λεκτικοῦ τοῦ Ποιμένος ἄξιον σημειώσεως

α) Tertullian' de oration. c. 12.

β) Past. lib. I. Vision. 2. c. 4. "scribes ergo duo libellos, et mittes unum Clementi; . . . mittet autem Clemens in exteras civitates; illi enim permissum est."

γ) Past. lib. I. Vision. 4. c. 2. "qui meruerunt Deum, et passunt si sunt caussa nominis ejus. . . . feras bestias, flagella, carceres, cruces."

δ) Past. lib. I. Vision. 2. c. 2. "felices nos, quicumque susti-

εἶναι, ὅτι ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ὁράσεων αὐτοῦ δεικνύεται μιμηθεὶς τὸν προφήτην Ζαχαρίαν, καὶ φαίνεται, ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπροτίμησε τὸ ἑξοχὸν τοῦτο ὕφος, διότι ἔκρινεν αὐτὸ ἐπιτηδειότατον καὶ ἐνεργητικώτατον εἰς τὸ νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ τὰ ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸ νὰ μεταδώσῃ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ.

§ 3. Ἀνάλυσις τοῦ συγγράμματος.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἑρμᾶ διαιρεῖται εἰς τρία βιβλία, ἓκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζεται Ὁράσεις (Visiones), ἡ Ἐκκλησία, καὶ περιέχει τέσσερας ὁράσεις· τὸ δὲ δεύτερον, ἐπιτάγματα [Mandata], ἡ Ποιμὴν [Pastor], περιλαμβάνον δώδεκα ἐπιτάγματα· τὸ δὲ τρίτον καλεῖται Παράβολα (Similitudines) (α).

Ὁράσεις. Εἰς τὴν πρώτην ὄρασιν διηγεῖται ὁ Ἑρμᾶς, ὅτι εὔρηκεν εἰς τὴν Ῥώμην νεάνιδά τινα, τὴν ὁποίαν ἐγνώρισε μικρὰν τὴν ἡλικίαν, καὶ ἡγάπησεν ὡς ἀδελφὴν αὐτὸ ὅ· ταύτην ἰδὼν ποτε, διελογίσθη καθ' ἑαυτὸν, ὅτι ἤθελεν εἰσθαι εὐτυχὴς, ἂν τὴν ἐνυμφεύετο. Μετὰ τοῦτον τὸν διαλογισμὸν, λέγει, καιροῦ τινος ἐν τῷ μεταξὺ παρελθόντος, ἐνῷ περιερχόμενος ἐθαύμαζε τὴν μεγαλωσύνην τῶν ποιημάτων τοῦ Θεοῦ, ἀπεκοιμήθη, καὶ εἶδε καθ' ὕπνου, ὅτι ἐπήρθη ὑπὸ πνεύματος, καὶ μετηνέχθη εἰς τόπον τινὰ, διὰ τοὺς βράχους καὶ τὰ παραρρέοντα ὕδατα ἀδιάβατον· ἔπειτα μετεκομίσθη, λέγει, εἰς τινα πεδιάδα, ὅπου γονυπετήσας,

, nerimus pressuram supervenientem magnam, et quicunqu
, non negaverit vitam suam. ”

α) Παρ.βλ. Εὐγεν. Βουλγάρ. Ἑκατονταετηρδ. σελ. 229. “ Ἑρμᾶς ὁ
, Κλήμεντι σύγχρονος· τούτου τρία σώζονται βιβλία, ἑλληνιστὶ καθ' ἡμᾶς
, ἐκδεδομένα ὧν τὸ μὲν α', ὃ ἐπιγραφὴ ἐκκλησία, τέσσερας ὁράσεις
, περιέχει, τὰς Ἑρμᾶ γενομένας· τὸ δὲ β', ποιμὴν ἐπιγραφόμενον,
, δώδεκα ἐπιτάγματα περιλαμβάνει, τὰ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἐν μορφῇ ποι-
, μένος αὐτῷ προβληθέντα· τὸ δὲ γ' παραβολὰς δέκα ἐπάγει λίαν ἐ-
, πωφελείς, εἰς ὑποθήκην βίου μακαρίου καὶ χριστιανῷ πρέποντος. ”

ἤρχισε νὰ προσεύχεται, καὶ νὰ ἐξομολογῇται τὰς ἁμαρτί-
 ας αὐτοῦ. Ἐνῶ προσηύχετο, διηγείται, ἠνεώχθησαν οἱ
 οὐρανοὶ, καὶ εἶδεν ἐμφανισθεῖσαν τὴν αὐτὴν γυναῖκα, τὴν
 ὁποίαν ἐπεθύμησέ ποτε νεάνιδα, καὶ ἥτις τώρα εἶπε πρὸς
 αὐτόν, ὅτι ἦλθε, διὰ νὰ ἐξελέγξῃ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τὰ
 ἁμαρτήματα αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς, εἶπεν αὐτῇ, ὁ δημιουργήσας
 ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ ὄντα, καὶ πολυπλασιάσας αὐτὰ διὰ τὴν
 ἀγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, ὠργίσθη, διότι ἡμαρτες εἰς ἐμέ. Καὶ
 πότε, ἀπεκρίθη ὁ Ἑρμᾶς, ἢ ποῦ σ' ἐλάλησά ποτε ἀπρεπῆ
 τινα λόγον; δὲν σ' ἐσεβάσθην πάντοτε ὡς ἀδελφὴν; Αὐτὴ δὲ
 ἀπήντησε· κακὴ ἐπιθυμία εἰσῆλθεν εἰς τὴν καρδίαν σου·
 δὲν νομίζεις ἄρα, ὅτι εἰς τὸν δίκαιον ἄνθρωπον εἶναι τοῦτο μέγα
 ἁμάρτημα; ὅταν ὁ δίκαιος ἄνθρωπος ἔχῃ δικαίους διαλογι-
 σμούς, καὶ παριπατῇ τὴν εὐθειαν, ἔχει τὸν Θεὸν εὐνοοῦντα·
 ἀλλ' ὅσοι τρέφουν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν φαύλους διαλογι-
 σμούς, ἐπισύρουν εἰς ἑαυτοὺς τὸν θάνατον, καὶ μάλιστα
 ὅσοι ἀγαπῶσι τὸν αἰῶνα τοῦτον, καὶ μέγα φρονοῦν διὰ τὸν
 πλοῦτον, μὴ προσδοκῶντες τὰ μέλλοντα, μηδὲ ἐλπίζοντες
 εἰς τὸν Κύριον. Τὸ κατὰ σέ, εἶπε, προσευχήθητι εἰς τὸν
 Θεόν, καὶ θέλει συγχωρήσει τὰ ἁμαρτήματά σου. Ταῦτα
 εἰπούσης τῆς γυναικὸς, ἐκλείσθησαν πάλιν οἱ οὐρανοί· καὶ,
 ἐνῶ ὁ Ἑρμᾶς, ὡς αὐτὸς ἐξακολουθεῖ διηγούμενος, ἔμεινε
 πρὸς τὴν ὄρασιν ταύτην ἐκπεπληγμένος, εἶδε δεύτερον
 γραῖάν τινα, συρομένην ἐφ' ἀμάξης ἐνδεδυμένην, ἱμάτια
 λευκά, καὶ κρατοῦσαν εἰς τὰς χεῖρας βιβλίον· καὶ αὐτὴ
 δὲ, ἀφοῦ τὸν ἐπέπληξε διὰ τὴν κακὴν ἐκείνην ἐπιθυμίαν,
 προσέθηκεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κατ' αὐτοῦ ὠργισμένος ἀκό-
 υη καὶ διὰ τὰ τέκνα αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἡμαρτον εἰς αὐτόν·
 Ἀγαπῶν, εἶπεν ἡ γραῖς πρὸς τὸν Ἑρμᾶν, τὰ τέκνα σου,
 δὲν τὰ ἐνουθέτησες, ἀλλὰ τὰ ἀφήκες ν' ἀδικῶσι· διὰ τοῦτο
 ὠργίσθη ὁ Κύριος κατὰ σοῦ, ἀλλὰ θέλει θεραπεύσει ὅλα
 τὰ κακὰ, ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν οἰκίαν σου, καὶ ὅσα ἐγει-
 ναν πρόξενά τῆς φθορᾶς τῶν προσκαίρων πραγμάτων σου·
 τώρα σ' εὐσπλαγχνίσθη· ἐνθαρρύνθητι, ἐνίσχυσον τὴν οἰ-
 κογενειάν σου· δίδασκε αὐτὴν καθ' ἐκάστην τὸν λόγον τοῦ

θεοῦ, καὶ μὴ παύης συμβουλευόντων τὰ τέκνα σου· διότι ὁ Κύριος ἐξεύρει, ὅτι θέλουν μετανοήσῃ ἐξ ὅλης αὐτῶν τῆς καρδίας· καὶ θέλει σὲ γράψῃ εἰς τὴν βίβλον τῆς ζωῆς. Μετὰ τούτους τοὺς λόγους ἤνοιξεν ἡ γραῦς τὸ βιβλίον, καὶ ἀνέγνω σεν ἐξ αὐτοῦ θαυμαστά τινα καὶ μεγαλοπρεπῆ· ἀλλ' ὁ Ἑρμᾶς λέγει, ὅτι ἐξ ὅλης τῆς ἀναγνώσεως δὲν ἐδυνήθη νὰ τηρήσῃ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, εἰ μὴ μόνον τὰ τελευταῖα ταῦτα· ἰδοὺ ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων, ὅστις διὰ τῆς ἀοράτου αὐτοῦ ἰσχύος καὶ ἀπείρου σοφίας ἐδημιούργησε τὸν κόσμον· ὅστις διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐστερέωσε τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων· ὅστις διὰ τοῦ κράτους αὐτοῦ κατέστησεν τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἠλόγησεν· ἰδοὺ θέλει μεταστήσει τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὰ ὄρη, τοὺς λόφους καὶ τὰς θαλάσσας, καὶ τὰ πάντα θέλουν πληρωθῇ τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς αὐτοὺς τὴν παραγγελίαν αὐτοῦ, ἀφοῦ τηρήσωσιν οὗτοι τὰς ἐντολὰς τοῦ θεοῦ, τὰς ὁποίας ἔλαβον μετὰ μεγάλης πίστεως. Οὕτως ἀνέγνωσεν ἡ γραῦς, καὶ ἐφάνησαν εὐθὺς δύο ἄνθρωποι, οἳ τινες ἐπάραντες αὐτὴν ἐπὶ τοὺς ὤμους αὐτῶν, ἐπορεύθησαν πρὸς ἀνατολάς.

Ἡ δευτέρα ὄρασις περιέχει τὰ ἐξῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος εἶδεν ὁ Ἑρμᾶς πάλιν τὴν αὐτὴν γραῖαν, ὅχι πλέον καθήμενην, ἀλλὰ βιβλίζουσιν, καὶ ἀναγινώσκουσιν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ν' ἀντιγράψῃ. Τὸ ἔγραψε γρίμμι πρὸς γράμμι, χωρὶς νὰ ἐμπορέσῃ νὰ διακρίνῃ τὰς συλλαβὰς· ἀφοῦ δὲ τὸ ἀντέγραψεν, ἀφηρπάσθη ἀπ' αὐτοῦ τὸ βιβλίον, χωρὶς νὰ ἴδῃ, ὑπὸ τίνος. Μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας, ἀφοῦ ἐνήστευσε, καὶ προσηυχήθη εἰς τὸν θεόν, ἀπεκαλύφθη εἰς αὐτὸν ἡ ἔννοια τοῦ συγγράμματος τούτου. Περιείχοντο δὲ ἐνταῦθα νοθεσίαι περὶ τῶν ἀμαρτημάτων τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἥτις ἦτο λοιδόρος· διετάσσετο νὰ τοὺς διορθώσῃ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ μνησικακήσῃ διὰ τὰς ὁποίας εἶχιν πράξει εἰς αὐτὸν ἀδικίας· καὶ ἐπρολέγετο ἀκόμη ἐνταῦθα, ὅτι ἡ γυνὴ αὐτοῦ θέλει λογισθῇ ὡς ἰδία ἀδελφὴ, τουτέστιν, ὅτι θέλουν ζῆ

εἰς ἐγὶ ράτειαν. "Ολα ταῦτα ἀπεκαλύφθησαν εἰς αὐτὸν, κοιμώμενον, ὑπὸ νέου τινὸς ἀνθρώπου, ὅστις εἶπε πρὸς αὐτόν· ποίαν νομίζεις, ὅτι εἶναι ἡ γραῖα ἐκείνη, παρὰ τῆς ὁποίας ἔλαβες τὸ βιβλίον; Ὁ Ἑρμᾶς ἀπεκρίθη· Σιβύλλα. Ἀπατάσαι, εἶπεν ὁ νεανίας· εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ τὶ εἶναι γραῖα; ἠρώτησεν ὁ Ἑρμᾶς. Διότι, ἀπεκρίθη ὁ νεανίας, ὠκοδομήθη ἡ πρώτη, καὶ ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη δι' αὐτήν. Ἐπειτα λέγει ὁ Ἑρμᾶς, ὅτι εἶδεν ἄλλην ὄραν· εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καθ' ἣν ἐφάνη πάλιν ἡ γραῖα, καὶ τὸν ἠρώτησεν, ἂν ἔδωκε τὸ βιβλίον εἰς τοὺς ἱερεῖς· τὸν παρήγγειλε δὲ νὰ γράψῃ δύο ἀντίγραφα, καὶ νὰ στείλῃ τὸ μὲν πρὸς τὸν Κλήμεντα· τὸ δὲ ἄλλο, πρὸς τὴν Γραπτὴν· καὶ ὁ μὲν Κλήμης ἔμελλε νὰ τὸ στείλῃ εἰς τὰς ἑξὼ πόλεις· ἡ δὲ Γραπτὴ νὰ τὸ διακοινώσῃ εἰς τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ· αὐτὸς δὲ ὁ Ἑρμᾶς, νὰ τὸ ἀναγνώσῃ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐνώπιον τῶν ἱερέων, τῶν κυβερνώντων τὴν ἐκκλησίαν (α).

Εἰς τὴν τρίτην ὄρασιν δεικνύει ἡ γραῖα εἰς τὸν Ἑρμᾶν μέγαν τινὰ πύργον, οἰκοδομούμενον ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀπὸ πετρῶν τετραγώνων καὶ στιλπνῶν. Τὸ σχεδιάσμα τοῦ πύργου ἦτο τετράγωνον, καὶ εἰργάζοντο περὶ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἑξὼ νεανίαι, καὶ πολλαὶ δὲ μυριάδες ἄλλων ἀνθρώπων ἐφέρον πέτρας· καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν τὰς ἀνέσυραν ἐκ τοῦ βάθους τοῦ ὕδατος· ἄλλοι δὲ τὰς μετέφεραν εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ τὰς ἐδείκνυν εἰς τοὺς ἑξὼ νεανίας. Αἱ πέτραι, αἱ ἐξελκόμεναι ἐκ τοῦ ὕδατος, ἦσαν ὅλαι ἤδη κεκομμέναι, ὥστε δὲν ἦτο χρεῖα, εἰ μὴ νὰ προσαρμολογῶσι, καὶ προσηρμολογῶντο τοσοῦτον προσφυῶς, ὥστε ὁ πύργος ἐφαίνετο ὅλος ἐκ μιᾶς πέτρας συγκείμενος. Ἐκ δὲ τῶν πετρῶν, τῶν φερομένων ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἄλλας μὲν μετεχειρίζοντο οἱ νεανίαι εἰς τὴν

α) Ὁ Κλήμης οὗτος εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ ἱερεὺς Κλήμης, ὅστις ἐπεσκόπει τότε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, ἐκτείνων τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἄλλων· ἡ δὲ Γραπτὴ φαίνεται, ὅτι ἦτο διακονισσὰ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας.

οικοδομὴν, ἄλλας δὲ ἀπερρίπτον καὶ συνέτριβαν. Περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἐφαίνοντο πολλαὶ ἄλλαι πέτραι, τὰς ὁποίας δὲν μετεχειρίζοντο, διότι αἱ μὲν εἶχαν ῥόζους· αἱ δὲ ἦσαν ἐσχισμέναι· ἄλλαι, λευκαὶ μὲν, ἀλλὰ στρογγύλαι, ἡ τοιαῦται, ὁποῖαι δὲν ἦσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν χρήσιμοι. Πολλαὶ ἔκειντο ἀπερρίμμεναι μακρὰν τοῦ πύργου, καὶ ἔπιπταν εἰς τὸν δρόμον, ὅπου δὲν ἔμεναν, ἀλλ' ἐκυλόντο εἰς τόπον ἔρημον· ἄλλαι ἔπιπταν εἰς τὸ πῦρ, καὶ ἐκαίοντο· καὶ ἄλλαι ἐκρημνίζοντο εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ δὲν ἐδύναντο νὰ κυλισθῶσιν, ὅσον ἂν ἐπεθύμουν. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Ἑρμᾶ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ὁράσεως ταύτης, ἡ γραιῖα εἶπεν. Ὁ πύργος οὗτος, τὸν ὁποῖον βλέπεις οἰκοδομοῦμενον, εἶμαι ἐγὼ αὐτὴ, τουτέστιν ἡ ἐκκλησίᾳ οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῶν ὑδάτων, διότι ἡ ζωὴ ὑμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐσώθη διὰ τοῦ ὕδατος, καὶ ἐθεμελιώθη ἐπὶ τοῦ λόγου τοῦ ἐνδόξου καὶ παντοδυνάμου ὀνόματος (α)· οἱ ἐξ οὗτοι νεανῖαι, οἱ οἰκοδομοῦντες, εἶναι οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκεν ἐξουσίαν ἐπὶ ὅλων τῶν κτισμάτων· οἱ ἄλλοι οἱ φέροντες πέτρας, εἶναι ὡσαύτως ἅγιοι ἄγγελοι, ἀλλ' οἱ πρῶτοι εἶναι ἐξοχώτεροι αἱ λευκαὶ καὶ τετράγωνοι πέτραι, αἱ προσαρμοζόμεναι καλῶς, εἶναι οἱ ἀπόστολοι, οἱ ἐπίσκοποι, οἱ διδάσκαλοι, καὶ οἱ λειτουργοὶ, τουτέστιν, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διάκονοι, εἴτε ἀποθανόντες, εἴτε ζῶντες, ὅσοι ἐξεπλήρωσαν τὰ χρέη αὐτῶν μετὰ ἀγιότητος πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ θεοῦ, καὶ διετήρησαν μετ' αὐτῶν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἔνωσιν· αἱ πέτραι, αἱ ἐξελκόμεναι ἐκ τοῦ βάθους τοῦ ὕδατος, καὶ προσαρμοζόμεναι εἰς τὴν οἰκοδομὴν, εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀπέθαναν καὶ ἔπαθαν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου· αἱ πέτραι, αἱ προσκομιζόμεναι ἐκ τῆς ξηρᾶς, εἶναι οἱ νεόφυτοι καὶ οἱ πιστοί· αἱ πέτραι, αἱ ἀπορρίπτομεναι, καὶ διαμένουσαι πλησίον τοῦ πύργου, εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἤμαρτον, καὶ θέλουν νὰ μετανοήσωσι· καὶ, ἂν μὲν μετανοήσωσιν, ἐνόσφ' οἰκοδομεῖται ὁ πύργος, θέλουν χρησιμεύσει εἰς τὴν οἰκοδομὴν· ἀφοῦ δὲ ἅπαξ ἡ οἰκοδομὴ

α) Διὰ τῆς φράσεως ταύτης σημαίνεται τὸ βάπτισμα.

λάβῃ τέλος, δὲν θέλουν εὐρεῖ πλέον τόπον· αἱ πέτραι, αἱ συντριβόμεναι καὶ ἀπορρίπτόμεναι μακρὰν, εἶναι οἱ κακοὶ, καὶ οὔτινες ἐνηγκαλίσθησαν τὴν πίσιν μεθ' ὑποκρισίας, χωρὶς ν' ἀπαρνηθῶσι τὴν κακίαν αὐτῶν· δὲν ἐμποροῦν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν, καὶ δὲν ὑπ' ἀρχεὶ δι' αὐτοὺς σωτηρία· αἱ δὲ ἄλλαι πέτραι, αἷτινες δὲν χωροῦν εἰς τὴν οἰκοδομὴν, αἰτυλώδεις, εἶναι ἐκεῖνοι, οὔτινες ἐγνώρισαν μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δὲν ἐνέμειναν εἰς αὐτὴν, καὶ δὲν ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἀγίων· αἱ πέτραι, αἱ σχισταὶ, εἶναι ἐκεῖνοι, οὔτινες φυλάσσουσιν εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν διχόνοιαν, καὶ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ἔχουν τὴν εἰρήνην· αἱ πέτραι, αἱ πολὺν μικραὶ, εἶναι ὅσοι ἡσπιάσθησαν μὲν τὴν πίστιν, ἀλλὰ διέσωσαν μέγα μέρος τῶν κακιῶν αὐτῶν· αἱ πέτραι, αἱ λευκαὶ καὶ στρογγύλαι, εἶναι ὅσοι ἀπεδέχθησαν μὲν τὴν πίστιν, ἀλλ' ὅταν ἔρχεται ὁ διωγμὸς, διὰ τὸν πλοῦτον ἀπαρνοῦνται τὸν Κύριον· δὲν θάλουν χρησιμεύσει εἰς τὴν οἰκοδομὴν, εἰ μὴ, ὅταν ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ πλοῦτος, ὡς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τῶν στρογγύλων πετρῶν μέγα μέρος. Κρίνε, εἶπεν ἡ γραῖα, ἀπὸ σεαυτοῦ, Ἑρμῆ· ὅτε ἦσο πλούσιος, τότε ἦσο ἀνωφελής, τώρα εἶσαι ἐπιτήδειος εἰς τὴν ζωὴν. Αἱ πέτραι, αἱ κείμεναι μακρὰν τοῦ πύργου, καὶ κυλιόμεναι εἰς τὴν ὁδὸν, καὶ ἐκείθεν εἰς τὴν ἔρημον, εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι ἐπίστευσαν μὲν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμφιβολίαν αὐτῶν ἀφήκαν τὴν εὐθείαν ὁδὸν, φανταζόμενοι νὰ εὕρωσιν ἄλλην ὀρθοτέραν· αἱ πέτραι, αἱ πίπτουσαι εἰς τὸ πῦρ, εἶναι ὅσοι ἀπέστησαν διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ δὲν σκοποῦν πλέον νὰ μετανοήσωσιν· αἱ πέτραι, αἱ πίπτουσαι παρὰ τὸ ὕδωρ, καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ βυθισθῶσιν, εἶναι ὅσοι ἤκουσαν μὲν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιθυμοῦν τὸ βάπτισμα, ἀλλ', ὅταν ἀποβλέπωσιν εἰς τὴν ἀγιότητα τῆς πίστεως, παλινδρομοῦν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ μεταπίπτουν εἰς τὰς κακὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡρμήνευσεν ἡ ἐκκλησία εἰς τὸν Ἑρμῆν τὴν ὄρασιν τοῦ πύργου, καὶ τὸν ἔδειξεν ἔπειτα ἑπτὰ γυναῖκας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἦτον ἡ πίστις, ὕστερον ἠκολούθει ἡ θυγάτηρ αὐτῆς ἐγκράτεια. μετὰ ταῦτα ἡ ἀπλότης, ἡ ἀ-

θωότης, ἡ μετριοφροσύνη, ἡ διδασκαλία, ἡ ἀγάπη· ἐκάστη δὲ τούτων ἦτο θυγάτηρ τῆς προηγουμένης· οὕτως ἡ ἀπλότης ἦτο θυγάτηρ τῆς ἐγκρατείας· ἡ ἀθρότης, ἦτο θυγάτηρ τῆς ἀπλότητος, καὶ ἐφέξῃς· ἐβάσταζαν δὲ αὐταὶ τὸν πύργον, καὶ εἰσέπεμπαν εἰς τὰ ἔνδον τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτάς.

Ὁ Ἑρμᾶς εἶδε καὶ τετάρτην ὄρασιν τρεῖς ἐβδομάδας ὕστερον μετὰ τὴν τρίτην. Περιπατῶν ποτὲ εἰς τὸ πεδῖον, εἰς τόπον τινὰ ἀπόμερον, καὶ προσευχόμενος εἰς τὸν θεὸν νὰ ἐκπληρώσῃ ὅσα ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν, ἤκουσε φωνήν, λέγουσαν, μὴ φοβοῦ, Ἑρμᾶ· καὶ προχωρήσας ὀλίγον εἰς τὰ πρόσω, εἶδε κόνιν ἐγειρομένην μέχρι τῶν οὐρανῶν εἰς διάστημα εἴκοσιν ἔξ περίπου βημάτων· ἐνόμισε τὸ πρῶτον, ὅτι παρέτρεχαν ἵπποι, ἀλλὰ βλέπων ἔπειτα τὴν κόνιν ἐγειρομένην πάντοτε ὑψηλότερον, ἐνόησεν, ὅτι εἶναι θαῦμα· εἶδε δὲ ἐφέξῃς προσβαλοῦσαν ἀκτῖνα ἡλιακὴν, ἣτις κατέδειξε μέγα τι θηρίον, ὡς φάλαιναν, ἑκατὸν περίπου πόδας ὑψηλὸν, καὶ ἐξερευγόμενον ἐκ τοῦ λάρυγγος ἀκρίδας πυρίνους. Ὁ Ἑρμᾶς ἤρχισε νὰ κλαίῃ, καὶ νὰ δέεται τοῦ θεοῦ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τούτου τοῦ τέρατος· ἀλλ' ἐνθυμηθεὶς τὸν λόγον τοῦ νὰ μὴ φοβῆται, ἐνισχύθη ὑπὸ πίστεως, καὶ ἐξέθηκεν ἑαυτὸν τολμηρῶς εἰς τὸ θηρίον. Τοῦτο δὲ ἐβάδιζεν, ὡς ἂν ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ πόλιν τινά· ἀλλ', ὅτε ὁ Ἑρμᾶς ἐπλησίασεν, ἐξετάθῃ τὸ θηρίον κατὰ γῆς, ἔσυρε μόνον εἰς τὰ ἔξω τὴν γλῶσσαν, καὶ δὲν ἐκινήθῃ, μεχριστοῦ διέβῃ παρ' αὐτὸ ὁ Ἑρμᾶς· ἀφοῦ δὲ οὗτος παρήλθε πέραν αὐτοῦ τριάκοντα περίπου πόδας, εἶδε κόρην τινὰ κεκοσμημένην, ὡς ἂν ἐξήρχετο ἐκ τοῦ κοιτῶνος αὐτῆς, λευχειμονοῦσαν ὅλην μέχρι τοῦ ὑποδήματος· ἐφόρει δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μίτραν, καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ τὴν λαμπρὰν αὐτῆς κόμην. Ὁ Ἑρμᾶς ἀνεγνώρισεν ἀμέσως, ὅτι εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἣτις, ἀφοῦ τὸν ἠρώτησεν, ἂν ἀπήντησέ τι καθ' ὁδόν, τὸν εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ διέφυγε τὸ θηρίον· ὁ Κύριος, εἶπεν, ἔτεμψε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, τὸν ἐξουσιάζοντα τῶν θηρίων, καὶ ἔκλεισεν αὐτοῦ τὸ στόμα, διὰ νὰ μὴ σέ καταφάγῃ· ὕπαγε λοιπὸν, καὶ διηγῇθητι τὰ θαυμάσια τοῦ

Θεοῦ εἰς τοὺς ἐκκλητοὺς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι τὸ θηρίον τοῦτο εἶναι εἰκὼν τοῦ ἐπελευσόμενου διωγμοῦ· ἃς ἔχωσι πεποιθήσιν εἰς τὸν θεόν, καὶ δὲν θέλει τοὺς βλάψει παντάπασι. — Ταῦτα εἶναι τὰ περιεχόμενα εἰς τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἑρμᾶ, τὰς ὁράσεις.

Τὸ δεύτερον βιβλίον, ἐπιγραφόμενον Ποιμὴν, ἄρχεται οὕτω πω. Προσευχηθεὶς, λέγει ὁ Ἑρμᾶς, εἰς τὸν θεόν, εἰδὼν εἰσελθόντα ἄνθρωπόν τινα σεβασμίον, ἐνδεδυμένον ποιμενικὰ ἐνδύματα, κεκαλυμμένον ὑπὸ λευκὸν μανδύαν, ἔχοντα κρεμαμένην ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ πήραν, καὶ κρατοῦντα εἰς τὰς χεῖρας ῥάβδον. Οὗτος δὲ εἶπε πρὸς με ἀπεστάλην ὑπὸ τοῦ σεβασμίου τούτου ἀγγέλου, διὰ νὰ συγκατοικήσω μετὰ σοῦ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς σου· ἀπεστάλην, διὰ νὰ σὲ δείξω ἀκόμη ὅλα, ὅσα εἶδες· γράψον λοιπὸν πρῶτον τὰ ἐπιτάγματα καὶ τὰς παραβολὰς μου· καὶ σὲ διατάσσω νὰ γράψῃς πρῶτον τὰ ἐπιτάγματα καὶ τὰς παραβολὰς μου, ὥστε ἀναγινώσκων αὐτὰ συνεχῶς, νὰ τὰ διατηρῇς εὐκολώτερον εἰς τὴν μνήμην σου. Τὰ ἔγραψα λοιπὸν, λέγει ὁ Ἑρμᾶς, ὡς με διέταξεν ὁ ἄγγελος· καὶ, ἂν τηρῇτε καὶ ἐκτελῇτε ταῦτα μετὰ καρδίας καθαρᾶς, θέλετε λάβει παρὰ τοῦ Κυρίου ὅ,τι σᾶς ὑπεσχέθη· ἂν δὲ, ἀφοῦ τ' ἀκούσετε, ἁμαρτάνετε ἀκόμη, ἀντὶ νὰ μετανοῇτε, ὁ Κύριος θέλει σᾶς ἀποστείλει δυστυχίας· ταῦτα μὲ διέταξεν ὁ ποιμὴν νὰ γράψω, ὁ ἄγγελος τῆς μετανοίας. Μετὰ τὸν πρόλογον τοῦτον ἔπονται τὰ ἐπιτάγματα, δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, περιέχοντα τοὺς κυριωτέρους κανόνας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον διδάσκει ὁ ἄγγελος, τί νὰ πιστεύωμεν περὶ Θεοῦ, τὸν ὅποιον ὀφείλομεν νὰ φοβώμεθα· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι πρέπει νὰ ζῶμεν ἐν ἀπλότητι καὶ ἀθρότητι, νὰ δίδωμεν εἰς πάντας ἐλεημοσύνην, καὶ νὰ μὴ δυσφημῶμεν κανένα· τὸ τρίτον συμβουλεύει νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδέποτε νὰ ψευδῶμεθα· τὸ τέταρτον ὑποδεικνύει νὰ τηρῶμεν ἀγνείαν σώματος καὶ ψυχῆς, καὶ τί χρεωστεῖ νὰ πράττῃ ὁ νυμφίος πρὸς τὴν ἄπιστον νύμφην· καὶ ἐνταῦθα

ἀναγινώσκονται ἐν παρόδῳ παραγγέλματά τινα περὶ με-
τανοίας· τὸ πέμπτον διαλαμβάνει ὅλον περὶ μετανοίας καὶ
εὐθύτητος ψυχῆς· εἰς τὸ ἕκτον δεικνύονται δύο τινὲς ὁδοί,
ἡ μὲν τῆς δικαιοσύνης, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ βαδίζωμεν·
ἡ δὲ τῆς ἀδικίας, ἀπὸ τῆς ὁποίας χρεωστοῦμεν ν' ἀπεκκλί-
νωμεν· τὸ ἕβδομον διδάσκει, τὸν Θεὸν μόνον, ὃχι δὲ καὶ τὸν
δαίμονα νὰ φοβώμεθα· εἰς τὸ ὄγδοον μνημονεύονται ὅλα τὰ
ἀγαθὰ, ὅσα πρέπει νὰ πράττωμεν· εἰς τὸ ἔννατον, ὅσα
ἀγαθὰ νὰ ζητῶμεν πάντοτε παρὰ θεοῦ εἰς τὴν προσευχὴν
χωρὶς τινος διζαγμοῦ, ἀλλὰ μετ' ἐπιμονῆς· τὸ δέκατον ἀπα-
γορεύει τὴν λύπην, ἥτις ἀποδεικνύεται θυγάτηρ τῆς ἀμφι-
βολίας καὶ τῆς ὀργῆς· τὸ ἑνδέκατον φανερώνει, ποῖα τις
διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἀληθῶν καὶ ψευδῶν προφη-
τῶν· καὶ περὶ τούτων πάλιν διαλαμβάνει τελευταῖον καὶ
τὸ δωδέκατον, ὅπου γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς καλῆς καὶ
κακῆς ἐπιθυμίας· ἐκ τῶν ὁποίων προτρεπόμεθα τὴν μὲν ν'
ἀκολουθῶμεν, τὴν δὲ ν' ἀποφεύγωμεν. Παραδεχθεὶς ὁ Ἑρ-
μᾶς παρὰ τοῦ ἀγγέλου τὰ δώδεκα ταῦτα ἐπιτάγματα, εἶπε
πρὸς αὐτὸν, ὅτι τὰ εὕρισκε θυμαστὰ, ἀλλ' ἀμφιβάλλει,
ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐμπορῇ νὰ τὰ φυλάξῃ· ὁ δὲ ἄγγελος ἀπε-
κρίθη, ὅτι δὲν εἶναι παντάπασιν αὐστηρὰ, ἀλλ', ἂν κρίνῃ
οὕτω, τότε μήτε αὐτὸς θέλει τὰ φυλάξει· ἂν τ' ἀμελήσῃς,
ἐπανελάβεν ὁ ἄγγελος, σὲ λέγω, ὅτι μήτε σὺ θέλεις σωθῆν,
μήτε τὰ τέκνα σου, μήτε ὁ οἶκός σου· διότι σὺ αὐτὸς ἔκρι-
νες, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φυλάξῃ τις αὐτὰ τὰ ἐπιτάγ-
ματα. Εἶπε τοὺς λόγους τούτους ὁ ἄγγελος ὀργισμένος, καὶ
δεικνύων πρόσωπον τρομερὸν, ὥστε οὐδεὶς ἤθελεν ὑπομεί-
νει τὴν ὄρασιν αὐτοῦ. Ὁ Ἑρμᾶς ἐφοβήθη, καὶ ὁ ἄγγελος
τότε, ἰδὼν αὐτὸν ἔντρομον, ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτὸν
γλυκύτερον, ἐλέγχων τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἄγνοιαν
τοῦ νὰ μὴ θεωρῇ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ θεοῦ, ὅστις ὑπέ-
ταξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ ἔδωκεν εἰς
αὐτὸν τὴν δύναμιν νὰ φυλάσῃ τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ. Ἐ-
κείνος, εἶπε, θέλει εἰσθαὶ κύριος ὅλων τούτων τῶν ἐπιταγ-
μάτων, ὅστις ἔχει τὸν θεὸν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἀλλ'

ὅστις ἔχει αὐτὸν μόνον ἐπὶ τῶν χειλέων, ἐκεῖνος τὰ εὐρίσκει σκληρὰ καὶ δύσκολα. Πρὸς ταῦτα τὸν ἀπήντησεν ὁ Ἑρμᾶς, ὅτι οὐδεὶς εἶναι, ὅστις νὰ μὴ ζητῇ παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν τοῦ νὰ τηρῇ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ δαίμων εἶναι σκληρός· αὐτὸς κρατεῖ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ. Ὁ ἄγγελος ἀπεκρίθη· ὁ δαίμων οὐδεμίαν ἐξουσίαν ἔχει ἐπὶ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, οἵτινες πιστεύουν εἰς αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας· δύναται μὲν νὰ πολεμήσῃ, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ νικήσῃ· ἂν ἐξεύρῃς νὰ ἀντισταθῇς πρὸς αὐτὸν, θέλει φύγει παρευθύς.

Τὸ τρίτον μέρος τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἑρμᾶ, ὀνομαζόμενον Πα ρ α β ο λ α ῖ, γέμει ὡσαύτως ἠθικῶν διδασκαλιῶν ὡς καὶ τὰ λοιπὰ, ἀλλὰ διδάσκει ταύτας διὰ παραβολῶν καὶ συγκρίσεων. Οὕτω διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταγινώμεθα εἰς τὸ νὰ σωρεύωμεν πλοῦτον, ἀλλὰ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνας, καὶ παραβάλλει τὸν μὲν πλούσιον πρὸς ἄμπελον, πρὸς πτελέαν δὲ τὸν πτωχὸν, ὅστις ἔρπει πρὸς τὸν πλούσιον, ὡς ἡ πτελέα στηρίζει τὴν ἄμπελον, χωρὶς οὐδέποτε ν' ἀπολαύῃ καρπόντινα παρ' αὐτῆς. Ἐντεῦθεν μεταβαίνει εἰς ἄλλας παραβολὰς, καὶ ἐρμηνεύει, ὅτι, ὡς τὸ θαλλερὸν δένδρον διακρίνεται ἀπὸ τοῦ ξηροῦ ὅχι ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἀλλὰ τὸ θέρος, οὕτω καὶ ὁ δίκαιος ἄνθρωπος θέλει διακριθῇ ἀπὸ τοῦ ἀδίκου ὅχι εἰς τοῦτον τὸν κόσμον, ἀλλ' εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Ἐπειτα τὴν νηστείαν παραβάλλει πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ δούλος προσπαθεῖ νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἄμπελον τοῦ κυρίου αὐτοῦ περισσότερον παρὰ τὸ διατεταγμένον. Ὑπὸ δύο διαφόρους εἰκόνας παριστάνει ὕστερον τὰς διαφορὰς καταστάσεις τῶν χριστιανῶν· οἱ ἀποστάται, οἱ ἀρνηθέντες τὸν θεὸν διὰ βλασφημιῶν καὶ προδοσίας τῶν δούλων τοῦ θεοῦ, μένουιν νεκροὶ χωρὶς μετανοίας, ἂν καὶ προβάλλωνται εἰς αὐτοὺς αἱ ἐντολαὶ τοῦ θεοῦ· οἱ δὲ ὑποκριταί, οἱ διδάσκοντες κακὰς διδασκαλίας, μάλιστα διὰ ν' ἀποτρέψωσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τῆς μετανοίας, δυσκόλως θέλουν ἐπιστραφῇ, καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτοὺς μετάνοια, ἂν δὲν ἐγκολπωθῶσιν αὐτὴν προθύμως. κ τ λ. κ τ λ.

§. 4. Συνοπτικὴ διδασκαλία περὶ τῶν
ἡθικῶν καθηκόντων ἐκ τοῦ συγ-
γράμματος τοῦ Ἑρμᾶ.

Περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὁμιλῶν ὁ Ποιμὴν, ἐξίσου διδάσκει καὶ τοὺς ἐλεοῦντας, καὶ τοὺς ἐλεουμένους· καὶ τοὺς μὲν πρῶτους προτρέπει νὰ δίδωσιν ἀπλῶς καὶ χωρὶς τινος διακρίσεως εἰς ὅλους, ὅσοι ζητοῦν· τοὺς δὲ δευτέρους, νὰ ζητῶσιν ἐξ ἀληθοῦς μόνον ἀνάγκης· διότι ἄλλως μέλλουν νὰ δώσωσιν αὐστηρὸν λόγον. Διὰ τῆς παραβολῆς δὲ τῆς ἀμπέλου καὶ τῆς πετέας ἐκθέτει ὁ Ποιμὴν, ποία εἶναι τῆς ἐλεημοσύνης ἡ ὠφέλεια [α].

Περὶ τῆς προσευχῆς πραγματευόμενος ὁ Ποιμὴν, ζητεῖ πρὸ πάντων νὰ καταγινώμεθα περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον ἐπιμελῶς, καὶ νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς δυνατῆς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν αὐτοῦ πεποιθήσεως, ὅσον ἂν ἄμετρα καὶ μεγάλα ᾖναι τὰ ἁμαρτήματα, ὑπὸ τῶν ὁποίων κατεχόμεθα· διότι ὁ θεὸς δὲν εἶναι ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνήμων τῶν ἀδικιῶν, ἀλλ' οἰκτεῖρει τὸ πλάσμα αὐτοῦ [β]. Οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, λέγει, πρὶν προσέλθωσιν εἰς τὸν θεὸν διὰ τῆς προσευχῆς, ὀφείλουν νὰ καθαρίσωσι πρότερον τὴν καρδίαν αὐτῶν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκουν εἰς ἑαυτοὺς, καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν θεὸν μετὰ καρδί-
ας εἰλικρινοῦς καὶ καθαρᾶς [γ]. Ἄν ὅμως συμβαίῃ νὰ μὴ λάβωμεν παρὰ Θεοῦ τὰ ὁποῖα τὸν παρακαλοῦμεν, δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον νὰ προσευχώμεθα, καὶ νὰ μὴ παραπονώμεθα κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡμᾶς αὐ-

α) Past. lib. III. Similt. 2. " Sicuti vitis ulmo sustentatur, ut „fructum afferat, sic dives a paupere adjuvatur, cui eleemosynam „erogat; quia pauper orat ad Dominum pro divite. "

β) Past. lib. II. Mandat. 9. " est immemor injuriarum, et mi- „seretur figmenti sui. "

γ) Αὐτόθι. " Ergo purifica cor tuum . . . et accipies omnia „bona, quae petis; . . . qui ergo tales non sunt, omnino nihil „impetrant eorum, quae petunt. "

τούς μόνον να αιτιώμεθα· διότι ὁ θεὸς εἶναι πάντοτε ἕτοιμος νὰ ἐπιδαφιλεύσῃ τὸ ἔλεος αὐτοῦ [α]. Ἐκ τούτων δὲ δύο μάλιστα μανθάνομεν μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὰ ὅποια εἶναι ἐξίσου ἀναγκαῖα· πρῶτον μὲν, ὅτι διὰ τὸ πλήθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ ἐκκλίνωμεν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς προσευχῆς· ἔπειτα δὲ, ὅτι εἶναι ἀνάγκη, πρὶν ζητήσωμεν παρὰ τοῦ θεοῦ τι, ν' ἀποβίλωμεν τοῦλάχιστον τὴν κλίτιν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ νὰ προσδράμωμεν εἰς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν· διότι, ἂν ἀμελήσωμεν ταῦτα, αἱ δεήσεις καὶ προσευχαὶ ἡμῶν θέλουν εἶσθαι μάταιαι, καὶ θέλουν ἀποβῆ ἄκαρποι.

Περὶ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ ἡ κυριωτέρα γνώμη τοῦ Ποιμένου εἶναι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, φοβούμενος τὸν Θεόν, θέλει ἐργάζεσθαι ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἔργα· ὅθεν διὰ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ δυνάμεθα νὰ πράττωμεν ὅλα τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης. Διδάσκει δὲ ἔπειτα, ὅτι ὁ φόβος οὗτος εἶναι πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀναγκαῖος, καὶ ὅτι δι' αὐτοῦ ἐπιφέρομεν νίκην κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ λαμβάνομεν ἐξουσίαν ἐπ' αὐτοῦ· διότι κατὰ ἀλήθειαν ὁ διάβολος ἐπὶ τῶν δούλων τοῦ θεοῦ οὐδεμίαν δύναμιν ἔχει [β]. Διὰ τούτου δὲ τοῦ φόβου [διὰ νὰ συμπεριλάβωμεν ὅλα εἰς ἓνα μόνον λόγον], ἀπεκκλίνομεν τῆς ἁμαρτίας, ἐξασκοῦμεν τὴν δικαιοσύνην, καὶ ζῶμεν εὐσεβῶς. [γ]

Διὰ δύο λόγους ἀποδεικνύει ὁ Ποιμὴν, ὅτι πρέπει ν' ἀπέχωμεν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν προσκαίρων ἐνταῦθα πραγμάτων, καὶ νὰ μετριάζωμεν τὴν μεγάλην ἡμῶν περὶ αὐτὰ σπουδὴν· πρῶτον, διότι περὶ πολλὰ ἀσχολούμενοι, πολλὰ ἁμαρτάνομεν, καὶ δὲν ἐμποροῦμεν νὰ δουλεύωμεν τὸν Θεόν [δ]· καὶ δεύτερον, διότι ὄντες παρεπίδημοι εἰς τὸν κόσμον

-
- α) Αὐτόθι. "De te queraris, non de Deo, quod non dederittibi".
 β) "Timens enim Dominum, dominaberis illius, quia virtus in illo nulla est."
 γ) "Time igitur Deum, et vives."
 δ) Similit. 4. "abstine te a multis negotiis, et nihil delinques"

τοῦτον, δὲν πρέπει νὰ προσκολλώμεθα εἰς ταῦτα τὰ πρὸς-
καιρα, ἀλλὰ ν' ἀποβλέπωμεν πάντοτε πρὸς τὴν μέλλου-
σαν οὐράνιον ἡμῶν πολιτείαν [α]. Ἀντὶ δὲ τούτων, ἀντὶ
ν' ἀγοράζωσιν οἱ χριστιανοὶ ἀγροὺς, καὶ νὰ οἰκοδομῶσιν
οἰκίαις, ζητεῖ παρ' αὐτῶν ὁ ἄγγελος νὰ δίδωσιν ἐλεημοσύνας,
νὰ ὑποστηρίξῃσι χήρας καὶ ὀρφανὰ, καὶ ἐπὶ τῶν χρήσεων
τούτων, κατὰ τὸν Ποιμένα καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, δυνά-
μεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν καλῶς τὰ πρόσκαιρα ἀγιά (β).

Περὶ δὲ τῆς ὁργῆς διδάσκει, ὅτι ἀποδιώκει ἐκ τῆς
καρδίας τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅτι παραδέχεται εἰς τὴν ψυχὴν
πνεῦμα πονηρὸν, ὅτι ἐμποδίζει τῶν δεήσεων ἡμῶν τὸ ἀπο-
τέλεσμα, καὶ γεννᾷ τὴν μαγίαν, καὶ μυρία ἄλλα κακὰ διὰ
τοῦτο λέγει περὶ τοῦ παρωργισμένου καὶ τεθλιμμένου ἀν-
θρώπου, ὅτι ἡ δέησις αὐτοῦ δὲν ἔχει δύναμιν ν' ἀναβῇ εἰς
τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ (γ).

Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ, τὰ ὅποια συμβουλεύει ὁ Ποιμὴν
κατὰ τῆς ἀκρατείας, ταῦτα μάλιστα συμβάλλουν
πρὸς οἰκοδομὴν τῶν πιστῶν πρῶτον μεγάλην ἁμαρτίαν ὀ-
νομάζει πάντα δῆποτε λογισμὸν περὶ ξένου γάμου καὶ περὶ
μοιχείας· ἔπειτα δὲ διδάσκει, ὅτι εἰς καρδίαν καθαρὰν καὶ
ἀγνὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνοικήσῃ ἀναγνος διαλογισμὸς, καὶ

„ quicunque enim multa negotia agunt, multa delinquant: quia
„ constricti sunt circa negotia sua, et non servunt Deo. ”

α) Similit. 4. “ scitis vos Domini servos in peregrinatione mo-
„ rari; civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo
„ scitis civitatem vestram, in qua habitaturi estis, quid hic a-
„ matis agros et apparatus lautitias et aedificia et habitationes
„ supervacuas? Hoc enim qui comparat in hac civitate, non co-
„ cogitat in suam civitatem redire. ”

β) Λυτὸν. “ Pro agris ergo, quos emere volueritis, redimite
„ animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas ab-
„ solvite, orphanis judicate, et opes ac divitias vestras in hujus-
„ modi operibus consumite. ”

γ) Mandat. 10. c. 2. “ oratio tristis hominis non habet virtu-
„ tem, ut ascendat ad altare Dei. ”

προβ ἄλλει μέσον ἐνεργητικώτατον εἰς τὸ ν' ἀποσοβῶμεν τοιούτους πονηροὺς διαλογισμοὺς, τὸ νὰ εἴμεθα ὠπλισμένοι πάντοτε τὸν φόβον τοῦ θεοῦ (α).

Περὶ δὲ τῆς δυσφημίας διατίσσει ὁ Ποιμὴν νὰ μὴ διαβάλλωμεν, μηδὲ νὰ βλασφημῶμέν τινα, καὶ ἐπίσης αὐστηρῶς ἀπαγορεύει ν' ἀκροώμεθα τοὺς διαβάλλοντας καὶ λοιδοροῦντας (β).

K. K.

a) Vision. I. c. I.

β) Mandat. 3. "detractio est perniciosa, inconstans daemoni-
um, nunquam in pace consistens, sed semper in discordiis ma-
nens . . . Qui mentiantur, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum, quod acceperunt; acceperunt enim spiritum
sine mendacio."